



NATIONALT
VIDENCENTER
FOR FRIE SKOLER

Pædagogisk praksis

evaluering og udvikling i udskolingen
på de prøvofri skoler – pilotprojekt



Foto: Isabel Hansen. Osted Friskole.



NATIONALT
VIDENCENTER
FOR FRIE SKOLER

Pædagogisk praksis

evaluering og udvikling i udskolingen
på de prøvelfri skoler – Pilotprojekt

Forfatter: Lone Ree Milkær, projektmedarbejder
© Nationalt Videncenter for Frie Skoler, 2012

Rapporten kan citeres med tydelig kildeangivelse

Nationalt Videncenter for Frie Skoler
Svendborgvej 15
5762 Vester Skerninge
www.videnomfrieskoler.dk

Oplag: 100 eksemplarer
Tryk: Isager Bogtryk

Indhold

Forord	6
Resume	7
Indledning.....	8
Skolerne i undersøgelsen.....	8
Alternative prøveformer	10
Frihed til hvad?	11
Legitimering:	13
Evaluering af læring.....	13
Brug af test.....	15
Læreres og lederes overvejelser om skolen med alternativ afgangsprøve ...	15
Lærere	15
Forældre	16
Elever	17
Produkt og proces.....	18
Metode i pilotundersøgelsen.....	19
Fakta	19
Materialeeksempler	22
Appendix	21
Referencer	22

Forord

Et lille mindretal af de frie grundskoler har fravalgt folkeskolens afgangsprøve som afslutning på den undervisning, de tilbyder på deres skole. I 2011, hvor empirien til dette pilotprojekt er indsamlet, drejede det sig om 31 skoler ud af de i alt ca. 520 frie grundskoler. På disse skoler arbejdes der med projektorienterede alternative afgangsprøver, og i denne undersøgelse er der kastet et blik på 7 af skolerne.

Det er enestående, at der på disse 31 skoler praktiseres omfattende alternativ evaluering af læring, og yderligere undersøgelse af denne praksis vil kunne være et vægtigt indspark i debatten om evaluering i skolen.

Jeg skylder ansatte og ledere på de direkte involverede skoler og på alle skolerne med alternative afgangsprøver stor tak for at have taget sig tid til at deltage og for at have modtaget projektet med interesse. Desuden tak til tidligere videncenterleder Annette Vilhelmsen for oprindeligt at have åbnet døren for projektet og til videncenterleder Christina Lüthi for den fortsatte støtte.

Tak til Dansk Friskoleforening, Lilleskolerne og Steinerskolerne for samarbejdet.

Lone Ree Milkær

Nationalt Videncenter for Frie Skoler, december 2012



Resumé

På 30 frie grundskoler i Danmark arbejdes der seriøst og professionelt med alternative prøveformer. Skolerne har efter 'Lov om friskoler og private grundskoler m.v.', § 8 a, meddelt Undervisningsministeriet, at de ikke afholder folkeskolens afgangsprøve efter 9. klasse. Skolernes undervisning skal selvfølgelig stadig stå mål med, hvad der almindeligvis kræves i folkeskolen¹.

Denne pilotundersøgelse omhandler praksis på 7 af disse skoler. På skolerne i undersøgelsen arbejdes der hovedsageligt med formativ evaluering i projektarbejde som alternativ til den summative evaluering, der ligger i folkeskolens afgangsprøve. I projektarbejdet vægtlægges produkt og proces lige meget, og evaluering af projektarbejde giver plads til anerkendelse af forskellige kompetencer, men det kræver opmærksomhed fra læreren at få lagt vægt på de praktiske og kreative kompetencer i samme grad som på de akademiske. Hvis eleverne har valget, vil de ofte vælge den traditionelle akademiske opgave som projektarbejdsform. Udfordringerne ved den formative evaluering i projektarbejdsformen ligger først og fremmest i at sikre sig, at eleven tilegner sig grundlæggende færdigheder og viden, samt i at få operationaliseret de bagvedliggende didaktiske og pædagogiske idealer, så alle kompetencer får lige mulighed for anerkendelse. At vælge de alternative prøveformer stiller store krav til lærerne og deres arbejde med evaluering og feedback til eleverne. Desuden bliver både lærere og elever ofte mødt med spørgsmål vedrørende legitimering af den alternative prøve. Undersøgelsen bygger på interviews med lærere og ledere på skolerne. Lærerne er overordnet positive over for de alternative afgangsprøver og mener, at arbejdsformen giver dem mulighed for at vurdere flere forskellige kompetencer og anerkende forskellige typer af elever. Det giver mulighed for at udfordre alle elever i forhold til deres svage sider - de bogligt stærke kan blive kreativt og praktisk udfordret og vice versa. Derudover udnyttes friheden som fri skole optimalt, ved at man ikke er afhængig af pensum og prøver i tilrettelæggelse af undervisningen.

Pilotundersøgelsen sætter fokus på det alternative evalueringsarbejde på de frie skoler og kan kvalificere diskussionen af evaluering af læring i grundskolen og perspektivere den summative evalueringens dominans i undervisningsevalueringens kultur.

Jeg synes egentlig, at det er rart, at forældre kan vælge begge dele. Nogle forældre og børn har det bedst med, at de kan få karakterer og prøver, og sådan er det. Andre har det bedre med det, vi har her.

Lærer, friskole

1 Lov om friskoler og private grundskoler m.v., § 1, stk. 2.

Indledning

I friskolelovens § 8 a står der, at "eleverne på en fri grundskole, der giver undervisning på 9. klassetrin, aflægger folkeskolens afgangsprøver, medmindre skolen har meddelt Undervisningsministeriet, at den ikke afholder prøverne". På landsplan har i alt 30 skoler meddelt, at de ikke ønsker at afholde folkeskolens afgangsprøve efter 9. klasse. Det drejer sig om 13 Steinerskoler, 2 Lilleskoler og 15 friskoler. Denne pilotundersøgelse beskæftiger sig med evaluering af læring på disse såkaldte prøvefrie skoler, og undersøgelsen tager sit udgangspunkt i spørgsmålene:

- Når man ikke følger de retningslinjer for evaluering, som umiddelbart er til rådighed i form af folkeskolens afgangsprøve (FSA), hvad gør man så i stedet?
- På hvilken måde arbejdes der med evaluering af læring i udkolingen på skoler uden FSA, og hvordan påvirker det tilrettelæggelsen af undervisningen og de pædagogiske refleksioner?

Tendenserne inden for uddannelsesverdenen går generelt i retning af målbarhed og umiddelbar sammenlignelighed, både på nationalt og internationalt plan. Blandt andet derfor kan det være frugtbart at rette blikket mod skoler, der står fast på at stå udenfor, og som ikke har valgt at anvende den pålagte og umiddelbart sammenlignelige eksterne evalueringsform. Ved at rette blikket mod de skoler, som gør noget helt anderledes, spejles den almene praksis, og der lægges op til refleksion. Ifølge den norske uddannelsesforsker Jørgen Frost er der alt for lidt refleksivt fokus på evaluering i skolen i dag (min oversættelse):

Paradoksalt nok er betydningen af evaluering undervurderet i skolen i dag. Samtidig med at samfundets interesse for skolens resultater er øget, har skolen ikke i tilsvarende grad taget sig tid til at drøfte evaluering på interne præmisser. Man har i stedet hovedsageligt accepteret den pålagte eksterne evalueringsform og primært rettet blikket mod de resultater, som forekom, og benyttet evalueringen summarisk. Myndighedernes kritiske blik på skolens resultater har været så stærkt, at skolen næsten er holdt op med at tænke evaluering selv.

På de prøvefrie skoler tager man sig tid til at tænke evaluering og arbejde seriøst med det. Et studie af det pædagogiske og evaluermæs-

sige arbejde vil være en vigtig stemme i evalueringsdebatten på grundskoleområdet. Det vil være et indlæg i den dominerende debat om PI-SA-undersøgelser og offentlige karakterblade, som viser, at der arbejdes mindst lige så seriøst og professionelt med andre muligheder og andre perspektiver.

Indledningsvis er det vigtigt at understrege, at "prøvefri" egentlig er et misvisende begreb. De involverede skoler er ikke prøvefrie, men de vælger at benytte selvdefinerede alternative prøveformer som afslutning på og evaluering af skoleforløbet på deres skole. Rudolf Steiner-Skolen i Århus formulerer arbejdet med evaluering af læring på denne måde:

At skolen har valgt at fravælge eksamen, er ikke ensbetydende med, at vores elever ikke bliver prøvet. Kollegiet arbejder løbende med at udvikle og videreudvikle prøver og tests af eleverne.

Rudolf Steiner-Skolen i Århus, 2012

Derfor handler denne undersøgelse om alternative prøveformer og ikke om prøvefrihed. Og derfor bliver omdrejningspunktet, hvordan friheden fra folkeskolens afgangsprøve forvaltes på de enkelte skoler. Det handler altså ikke så meget om friheden i sig selv, men om, hvad man gør med den.

Skolerne i undersøgelsen

7 skoler har deltaget i denne pilotundersøgelse: 5 friskoler – Osted Fri- og Efterskole, Holstebro Friskole, Ryslinge Friskole, Middelfart Friskole og Enghaveskolen i Faaborg – en lilleskole – Holbæk Lilleskole – og Rudolf Steiner-Skolen i Århus.

Alle skolerne er mellemstore frie skoler, med 100-200 elever (forholdsvis små skoler set i den nye skolestrukturs perspektiv, som har skabt en del meget store folkeskoler). Desuden har de alle det, man kunne kalde en kreativ profil, hvor der lægges vægt på de praktisk/musiske fag. For friskolerne gælder det, at de alle er grundtvig-koldske. Alle skoler lægger desuden megen vægt på årlige lejrskoler, og de fleste rejser til eller har udveksling med andre europæiske lande i overbygningen.

Her følger en kort profil af den enkelte skole for at give et billede af, hvilken slags skoler der vælger folkeskolens afgangsprøve fra, og hvad de formelt har valgt at gøre i stedet. Som det kan ses,

arbejder alle skoler med projektbaseret undervisning og afslutter skoleforløbet med en form for evaluering af undervisning og læring.

Osted Fri- og Efterskole:

Friskolen er oprettet i 1917 og har i dag ét spor med ca. 200 elever fordelt på 10 klassetrin. Skolen har haft overbygning fra begyndelsen, men i 1985 besluttede skolekredsen at gøre friskolen prøvefri (efterskoledelen er ikke prøvefri). Skolen har projektorienteret undervisning i et samlet forløb for 8.-9. klasse, hvor der undervises i projektfag 6 t./u. I dette forløb har eleverne 10 projektfag inden for på forhånd definerede faggrupper (2 x dansk/kristendom, 2 x naturfag, 2 x fremmedsprog, 1 x historie/samfundsfag, 1 x matematik, 1 x musisk forløb og et selvvalgt projektemne i 9. klasse). Det sidste projekt afsluttes med en projektuge og efterfølgende fremlæggelse for klassekammerater og forældre. Det afsluttende projekt evalueres med en udtalelse, ligesom eleverne efter endt skolegang får fagudtalelser fra alle fag. Eleverne får årskarakterer i udvalgte fag i 8. og 9. klasse, inkl. projektfaget. Som noget forholdsvis nyt er de to ældste klasser samlæst, dvs. at undervisningen foregår i en fælles klasse.

Holstebro Friskole

Holstebro friskole er oprettet i 1981, har ca. 100 elever og har altid været prøve- og karakterfri. Skolen arbejder med forholdsvis små samlæste klasser, således at 8. og 9. er samlæst. I 9. klasse skal eleverne aflevere 3 projektopgaver. Det første projekt skal være om et valgfrit naturvidenskabeligt emne, og de to andre skal være kreative, forstået på den måde at emnerne skal være motoriske, auditive og/eller visuelle. Alle opgaver fremlægges for en på forhånd defineret målgruppe, som ofte er klassekammerater eller yngre elever. Samtidig med projektarbejdet føres en logbog. Afgangseleverne får en skriftlig udtalelse ved endt skolegang. Heri beskrives elevens udbytte af de afsluttende projektopgaver, opnåede resultater og standpunkter i de enkelte fag samt personlige, organisatoriske og sociale kompetencer.

Ryslunge friskole

Skolen er oprettet i 1856 og har været prøve- og karakterfri i al den tid, der har været overbygning. Skolen har et spor og ca. 170 elever. Som afslutning på skoleforløbet afleverer 9. klasse

en projektopgave, som eleverne fortrinsvis arbejder på uden for skoletiden (der er skemalagt 1 time om ugen). Eleverne arbejder i et projektfag på et halvt år. Emnet er valgfrit, men opgaven skal indeholde elementer fra dansk, engelsk og matematik. Derudover skal mindst to af følgende fag indgå: historie, biologi, geografi, tysk, musik, kreative/praktiske fag. Opgaven forsvarer mundtligt for klassekammerater, forældre og en udefrakommende fagligt kompetent opponent, som er udvalgt af læreren. I 8. klasse gennemgås et lignende, men mindre omfangsrigt forløb. Som afslutning på skoleforløbet får eleverne fagudtalelser i alle fag samt en projektudtalelse.

Enghaveskolen i Faaborg

Enghaveskolen er oprettet i 1971 og har omkring 190 elever i et spor. I 9. klasse laves der 4 projekter. De tre er inden for på forhånd definerede temaer: udveksling (skolen udveksler hvert år elever med et andet europæisk land), 2. verdenskrig og tro og eksistens. Det sidste projekt er valgfrit inden for et på forhånd defineret bredt emne. Hvert projekt har desuden et yderligere fokusområde som f.eks. formidling, samarbejde eller skriftlighed. Fokusområderne varierer fra år til år. Der er afsat 6 t./u. til projektarbejde. Projekterne formidles fortrinsvis til kammerater og yngre elever. Som afslutning på skoleforløbet får eleverne en skoleudtalelse med udtalelser fra alle fag plus en udtalelse på ét specifikt projekt ud af 4, som ikke nødvendigvis er det sidste og valgfrie projekt.

Middelfart friskole

Middelfart Friskole er oprettet i 1981 og dermed en af de yngste skoler i undersøgelsen. Skolen har ca. 160 elever i et spor. Overbygningen regnes fra 6. til 9. klasse, og eleverne arbejder hvert år med 2 projektfag, altså 8 i alt. Lærerne understøtter et overordnet emne, som er fælles for alle i overbygningen, og elever og lærere brainstormer sammen om emnet, inden eleverne vælger, hvad de vil lave projekt om.

Formen på projekterne er ikke fastlagt. Projekterne formidles for kammerater og forældre (den ene gang om året). I 8. og 9. er der skemalagt en fordybelsesdag om ugen. Som afslutning på skoleforløbet får eleverne en udtalelse, der lægger vægt på både faglige, sociale og personlige kompetencer.

Holbæk Lilleskole

Skolen er etsporet, har fra 0. til 10. klasse og er oprettet i 1981. Holbæk Lilleskole afholder ikke folkeskolens afgangsprøve (FSA), men har folkeskolens afgangsprøve i 10. klasse (FS10). Skolen afholder dog ikke læseferie i forbindelse med dette. Det er skolens ambition, at eleverne skal fuldføre skoleforløbet til og med 10. klasse, og overbygningen regnes fra 8. til 10. klasse. Der er projektundervisning skemalagt hver dag og en meget udbygget projektplanlægning, hvor det overordnede tema for hver årgang er fastlagt på forhånd: 8. klasse: landbrug i Danmark 1700-2010, 9. klasse: det nye Danmark 1850-1950, 10. klasse: Europa 1914-2010. Skolen arbejder desuden med studiegrupper a 3-4 elever. Skolen giver standpunktskarakterer i alle basisfag.

Rudolf Steiner-Skolen i Århus

Skolen er en 12.-klasses Steinerskole med ca. 300 elever og er dermed undersøgelsens største skole. Skolen følger Rudolf Steiners overordnede læringsteorier, og undervisningen er derfor generelt blokinddelt efter tema eller projektorienteret. En del elever forlader dog skolen, inden de starter i overskolen (8.-12. klasse), eller efter det første år i overskolen, dvs. efter 9. klasse². Eleverne modtager et såkaldt vidnesbyrd efter hvert skoleår. Selvom skolen måske umiddelbart er ganske forskellig i forhold til de andre skoler i pilotundersøgelsen, er den taget med, fordi man har arbejdet meget med evaluering af undervisning, og fordi en del elever afslutter efter et almindeligt grundskoleforløb (9. eller 10. klasse) for at fortsætte på efterskole eller på en mere konventionel ungdomsuddannelse.

Alternative prøveformer

Som det ses af ovenstående gennemgang, bruger alle skolerne en variant af projektarbejde som ramme for den alternative afgangsprøve. Betyder arbejdet med projektevaluering andet, end at eleverne ikke får et eksamensbevis med karakterer, f.eks. i forbindelse med tilrettelæggelsen af undervisningen på hele skolen? Er man nødt til at undervise anderledes, når man vælger en anderledes evalueringsform? I undersøgelsen er lærere og ledere blevet spurgt, om prøvofriheden og den alternative evalueringspraksis påvirker undervisningshverdagen på hele skolen. På nogle skoler er der en meget bevidst stillingtagen til prøveformerne allerede i indskoling. Når de små elever skiftes til at læse vejrmeldingen til morgensamlingen, ses det som en direkte forberedelse til formidlingen af projektarbejdet i overbygningen. Som eksempel på dette ses her Steinerskolens indledning til beskrivelse af evaluering i underskolen:

Vores pædagogik tager udgangspunkt i, hvad den enkelte elev kan. Eleverne måles ikke i forhold til de andre, men i forhold til deres egen udvikling. Derfor er det en forudsætning for undervisningen, at læreren er meget bevidst om den enkelte elevs kunnen på følgende tre områder: det faglige, det sociale og det indlæringsmæssige. Læreren arbejder hele tiden bevidst på at opdatere denne viden.

Rudolf Steiner-Skolen i Århus, 2012

En skoleleder fokuserer på den metodefrihed, prøveformerne også giver, og på spørgsmålet, om det betyder noget for tilrettelæggelsen af undervisningen på hele skolen, lyder svaret:

Ja, det tror jeg, at det gør. Uden at jeg decideret kan sige, at det er der og der. Jeg tror, at man tør bruge flere forskellige måder at lære børnene tingene på, fordi det ikke er sådan, at de skal lære det på en bestemt måde, fordi de skal til eksamen om 7 år. Som lærer prøver man at gøre nogle ting, også tværfagligt.

Skoleleder, Lilleskole

På andre skoler opleves det specifikke evalueringsarbejde i 9. klasse ikke som en del af undervisningen i indskoling og mellemskole, men som noget, der først bliver aktuelt, når man starter på projektforløb i overbygningen. Det kan være vanskeligt i en undersøgelse som

² Se i øvrigt Niels Rosendal Jensen et al. (2012).

denne at skille de pædagogiske og didaktiske påvirkninger fra de alternative prøver på skolens undervisning som sådan fra påvirkningen af den almindelige friskole- eller lilleskoletankegang, hvor man generelt lægger vægt på at arbejde i fællesskab og på at vise hinanden, hvad man kan og har lært. De fleste lærere og ledere i undersøgelsen mener dog, at de alternative afgangsprøver er en logisk konsekvens af den generelle pædagogik på skolen, som det også ses af ovenstående citat fra Steinerskolens evalueringsbeskrivelse, bl.a. fordi det procesuelle projektarbejde hænger bedre sammen med den forståelse af læring, der ligger som grundlag for pædagogikken.

Frihed til hvad?

Når den enkelte skole har benyttet sig af § 8 a i friskoleloven og meddelt Undervisningsministeriet, at de ikke ønsker at afholde folkeskolens afgangsprøve, hvad bruger de så den frihed til? På hvilken måde evaluerer de elevernes læring?

Helt overordnet er alle de alternative prøveformer på de undersøgte skoler projektorienterede. Det vil sige, at de i udgangspunktet er problemorienterede og deltagerstyrede. Udgangspunktet for det faglige arbejde er et formuleret problem, og i princippet er det eleverne, der styrer arbejdsprocessen og bestemmer det konkrete indhold i projektet – processen er dog alle steder lærerkontrolleret i større eller mindre grad.

På flere af skolerne i undersøgelsen arbejder man f.eks. med portfoliosystemer (se fx Lund, 2008), som kort kan beskrives som en systematisering af elevens repræsentative arbejde med henblik på samlet evaluering. Rudolf Steiner-Skolen i Århus har deltaget i et udviklingsprojekt, hvor man i samarbejde med 11 andre skoler i 7 europæiske lande har udviklet et portfolio-baseret pædagogisk redskab², ”som skal give bedre muligheder for at anerkende formel, informel og ikkeformel læring samt en fremadrettet bedømmelse, der ser bedømmelse som en interaktiv proces mellem undervisning og læring (...)”³.

Projektarbejdsformen

I tilrettelæggelsen af projektarbejde støder lærerne på nogle problemer, som kan ses i analysen af interviewene. F.eks. giver projektformen ikke nogen garanti for, at eleverne tilegner sig elementære og grundlæggende færdigheder og viden på samme måde, som undervisning i og evaluering af et fastlagt pensum kan gøre. Arbejdsformen er problemorienteret, men hvordan sikrer man, at eleven udvikler sin viden i den ønskede retning og ikke bliver ved med at lave det samme projekt om biler eller Beatles gang på gang? Lærerne ser det som en naturlig del af det pædagogiske arbejde at hjælpe den enkelte elev med at udvikle sig og især med at se behovet for egen udvikling – det allerbedste er, hvis eleverne flytter sig, fordi de selv ser behovet for det.

I projektarbejdet gives der plads til alle typer af elevs udvikling, og det kan ses som en plattform, hvor der er plads til anerkendelse af de mange intelligenser og af kompetencer, som ikke nødvendigvis er akademiske. En skoleleder udtrykte det således: *Hvis der står 6 på et karakterblad for en dreng, der har haft det svært, så er det sværere at sælge til en mester.*

Med det nuværende fokus på uddannelse til alle, den generelle udvikling inden for uddannelsessystemet og målsætningen om, at 95 % skal have en ungdomsuddannelse, er der sjældent brug for direkte kommunikation mellem lærerdreng og håndværksmester lige efter grundskolen. Spørgsmålet er, om projektarbejdet i praksis lever op til idealet, hvor bogligt svage elever også kommer til deres ret og får mulighed for at bruge deres kompetencer på linje med de bogligt stærke?

I interviewene fremhæver både ledelse og lærere projektformen og den alternative afgangsprøves muligheder for at fokusere på andre kompetencer end de rent boglige, men i realiteten er det et fåtal af eleverne, som vælger at arbejde med andet end en akademisk fremstilling.

Som eksempel på valg af emner til en 9.-klassers afsluttende projektopgaver er her en oversigt over afsluttende projektopgaver fra skoleåret 2010/2011:

2 For mere information om det fælleseuropæiske projekt se: www.epc-group.org.

3 European Portfolio Certificate, EPC-håndbogen, European Council for Steiner Waldorf Education, 2010.

Emne	Opgavetype
Autisme	Skriftlig opgave
Øl og ungdom	Skriftlig opgave
Somalia	Skriftlig opgave
Arne Jacobsen	Skriftlig opgave
Den russiske revolution	Skriftlig opgave
Superliga	Skriftlig opgave
Designerbørn - etik og viden	Skriftlig opgave
Anoreksi - det handler ikke om mad, men om følelser	Skriftlig opgave
Tvillinger	Skriftlig opgave
Hiphopkulturen	Skriftlig opgave
Japanske haver	Praktisk opgave
Verden mod Muammar Gaddafi	Skriftlig opgave
Skolemassakrer	Skriftlig opgave
Kræft	Skriftlig opgave
Hvad skal jeg vælge? Unges stillingtagen til deres politiske holdninger	Skriftlig opgave
Atombomber over Hiroshima og Nagasaki	Skriftlig opgave

Eksempler på emner for 'Afgangsprojekt', friskole

Figur 1

På denne skole vælger eleverne selv emne og formidlingsform i den sidste opgave i 9. klasse. Som det ses, vælger de fleste traditionelle skriftlige opgaver. Både lærere og ledere taler i interviewene alle meget om den praktiske prøve og har et eller to eksempler på det fantastiske praktiske projekt, hvor en elev byggede en båd eller en vindmølle eller anlagde en japansk have, men virkeligheden er, at det er undtagelsen, der bekræfter reglen. Langt de fleste vælger at skrive en traditionel akademisk opgave, muligvis med et kunstnerisk, kreativt element, som vil have karakter af illustration. De stærke elever føler sig ofte trygge ved den akademiske opgaveform og bliver måske i virkeligheden ikke udfordret nok ved dette. En lærer siger i interviewet, at det måske kræver mere mod at vælge det store arbejde ved en praktisk opgave, med beskrivelse af de praktiske arbejdsprocesser og f.eks. overvejelser om materialevalg og teknisk udførelse, end det kræver at vælge den traditionelle skriftlige opgave. På mange måder er den skriftlige opgave det letteste valg, fordi det er den sikre og velkendte form, hvor man

bruger mindst af sig selv. Læreren i interviewet ønsker at arbejde mere med at gøre valget mellem den praktiske og den akademiske opgave ligeværdige og med, hvorfor de fleste ser det som et udtryk for en større faglighed at skrive sig ud af noget. Dette er helt generelt den største udfordring ved de alternative afgangsprøver – at få operationaliseret de didaktiske og pædagogiske idealer, der ligger bagved, så alle kompetencer får lige mulighed for anerkendelse.

Set ud fra det perspektiv kan man sige, at denne type projektorienterede alternative afgangsprøver favoriserer en bestemt type elev, som har overblik, evner at organisere sit eget arbejde og finder sig godt til rette i projektarbejdsformen. Men det er ikke det generelle indtryk, lærere og ledere giver i interviewene. Det kan godt være, at der ikke er så mange praktiske opgaver, som formen ideelt lægger op til, men evalueringsarbejdet er tilrettelagt, så det tilgodeser både fagligt stærke og svage elever:

På den ene side kan jeg godt se argumentet med, at det favoriserer de stærke elever, fordi de er selvhjulpne, de elsker den her projektform, de går bare i gang, og de trives med at stå frem. () Men på den anden side synes jeg også, at jeg har oplevet, at eksamens- og karaktersystemet kan gøre så ondt på de elever, som ikke er særlig gode til det. () Så jeg synes, at det er svært, for jeg kan godt se, at de stærke elever, de kan rigtig godt lide den form her, men jeg tror også, at de ville trives med eksamensformen og sidde med deres 10- og 12-taller. Det, jeg tror, man kan med den måde her (den alternative projektorienterede prøveform)- og det kræver rigtig meget af læreren, og det skal man være klar over - det er, at man kan give nogle af de svage elever nogle succesoplevelser. Det bilder jeg mig i hvert fald ind ().

Lærer, friskole

Pointen her er, at de stærke elever også ville trives med og få anerkendelse i et system med karakterer og eksamen, mens de svage elever kun ville få nederlag. Med den alternative afgangsprøve er der en mulighed for at anerkende de bogligt svage elever for andre kompetencer, som f.eks. evnen til at samarbejde eller til at tilrettelægge arbejdsprocesser.

Legitimering:

I mødet med omverdenen bliver både lærere og ledere ofte mødt med et krav om legitimering af de alternative prøveformer og med et krav om en forklaring på, hvordan man kan ruste elever til den videre færd i uddannelsessystemet, når man ikke bruger den gængse evalueringsform. De ansatte er ikke overordnet selv i tvivl om værdien og kvaliteten af det arbejde, de udfører. Tværtimod er de meget overbeviste om værdien af både undervisning og evaluering. Men de bliver ofte mødt med skepsis, både personligt, i mødet med f.eks. forældre eller andre lærere og i den offentlige debat. Som eksempel siger en lærer:

Man kan også sige, at på mange måder, så ligner vi fuldstændig en folkeskole, og på andre måder gør vi ikke. Det kommer helt an på, hvad for nogle briller man tager på. De fleste fag har jo et eller to forløb igennem et år, hvor eleverne arbejder med et projekt, og det kunne vi bare godt tænke os at have en rød tråd igennem. Så det er ikke specielt hippieagtigt at have 6 timers projektfag om ugen. Det er bare taget ud og organiseret på en ny måde.

Lærer, friskole

Det er ikke, fordi der i interviewet er blevet spurgt, om ikke det er en "hippieagtig" måde at undervise på, at læreren svarer sådan. Det er den holdning, denne konkrete lærer oplever at blive mødt med, når hun fortæller om skolens undervisning og evaluering. Når så få skoler vælger at bruge alternative afgangsprøver, bliver valget kontroversielt i sig selv og skal sandsynligvis ofte forklares og forsvares.

Som en del af denne forklaring lavede en gruppe af de prøvofri skoler en dimittendundersøgelse i 2007, som viser, at eleverne har lige så stor optagelsesprocent på ungdomsuddannelserne som alle andre, oven i købet lidt bedre. Derudover laver en del af skolerne med alternative prøveformer løbende dimittendoversigter (Credo Consult, 2003). Alle undersøgelser viser, at elever fra skolerne klarer sig mindst lige så godt som alle andre. Alligevel møder skolerne i omverdenen en opfattelse af, at de er "hippieagtige" steder, hvor eleverne spiller guitar eller rundbold hele tiden og i hvert fald ikke lærer (nok) fysik, tysk eller matematik.

At vælge at have alternative prøveformer stiller store krav til lærerne og deres arbejde med evaluering og feedback til eleverne. Det er først og fremmest vigtigt med en præcis beskrivelse af rammerne, hvis man skal kunne vurdere og evaluere elevernes arbejde på en måde, der giver mening.

Evaluering af læring

En del af formålet med dette projekt har som sagt været at undersøge, hvordan man evaluerer læring på skoler, som ikke bruger de umiddelbart tilgængelige og meget anvendte evalueringsværktøjer. Når folkeskolens afgangsprøve fravælges, vælges det faste pensum og materialer til direkte evaluering af dette også fra.

Grundlæggende kan man groft opdele evaluering efter henholdsvis summativ og formativ evaluering. Summativ evaluering lægger vægten på opsummering af kompetencer hvad har eleven lært i dette forløb? – og foregår oftest ved test og eksamener. Det er den evalueringsform, som er lettest at synliggøre, idet resultaterne ofte knyttes direkte til et pensum. Det almene karakter- og eksamenssystem er et udmærket eksempel på summativ evaluering.

Den formative evaluering lægger vægt på elevens mulighed for videreudvikling af kompetencer. Undersøgelser har vist, at formativ evaluering er en af de mest effektive metoder til

at fremme elevpræsentationer (Stærh (2009)), idet denne type evaluering kan ses som et led i Vygotskijs zone for nærmeste udvikling (Vygotskij (1978)), hvor der lægges vægt på balancen mellem elevens evne til at lære selv og den assisterede læring. Et eksempel på dette ses i denne lærers overvejelser om, hvordan tilbagemeldingen på en opgave skal være::

Altså ét er, at man selvfølgelig anerkender alt det gode, der er i den opgave, de nu har afleveret, men man skal også hele tiden have med, hvad det så er for et arbejds punkt, de skal have med til næste gang. Altså man skal vælge et eller andet ud, så man kan sige, at det her skal du have fokus på i den næste opgave. Og så skal man også huske at anerkende det næste gang: Nu har han sørme husket at sætte kommaer i hele stilen!

Lærer, friskole

I den formative og summative evaluering kan man groft inddelt tale om evaluering af hhv. praksis og evne til praksis. Ved brug af den summative evaluering fokuseres der på selve præstationen (performance) og på praksisudøvelse (forstår eleven relativitetsteorien?), mens brug af den formative evaluering fokuserer på evnen (capability) til praksisudøvelse (gør eleven sit bedste for at forstå og søge oplysninger om relativitetsteorien?).

De alternative afgangsprøver i denne undersøgelse er alle eksempler på formativ evaluering, hvor man har større fokus på evnen til praksisudøvelse end på selve praksisudøvelsen. Hvis man arbejder udelukkende med den formative evaluering, er der selvfølgelig også ting, som eleverne ikke bliver gode til, f.eks. den arbejds- og formidlingsform, der ligger i en prøve, ifølge denne lærer:

Altså, man skal være klar over, hvad man får ud af at gå til eksamen. Der er rigtig mange gode ting, man kan få ud af det. Man får overblik over, hvilket pensum man har haft, og over, hvad det egentlig er,

der forlanges, at man kan. Hvad det betyder noget at skulle formidle noget ene mand, og man arbejder med kendt og ukendt pensum og sådan nogle ting.

Lærer, friskole

Derfor arbejder man også på de fleste af skolerne i undersøgelsen bevidst med elementerne i den summative evaluering og bruger f.eks. tests i den løbende evaluering af undervisningen.

De alternative afgangsprøver og karakterfriheden stiller helt klart større krav til skolernes evaluering af undervisningen og især til dokumentationen og formidlingen af evalueringen og de bagvedliggende pædagogiske overvejelser. På alle skoler i undersøgelsen arbejdes der seriøst og professionelt med både evalueringen i sig selv og med dokumentationen af den:

Det stiller krav til lærerne om, at vi skal blive bedre til at dokumentere det, vores elever kan. Eller blive bedre til at formidle, hvad de kan. Vi er jo et antal forskellige lærere i overbygningen, og vi gør jo tingene på forskellige måder, og det kan godt skabe utryghed blandt eleverne: Hvorfor skriver hun en hel sides kommentarer, og han skriver kun 4 linjer? Hvad betyder det så? Det har vi diskuteret meget på vores teammøder, for der er ingen, der ønsker at ensrette det, men måske kan man godt gøre rammen mere ens.

Lærer, friskole

Et af de greb, man kan tage på evalueringsarbejdet, er at arbejde med rammerne for projektarbejdet. Veldefinerede rammer gør evalueringen nemmere - hvis man har nogle målsætninger, er det lettere at vurdere, om målene er nået efter endt proces. På alle skolerne i undersøgelsen arbejder man med rammerne om projektopgaverne og med at skabe et system, der giver genkendelighed og sammenlignelighed, f.eks. på tværs af årgange eller eleverne imellem. Inden for de seneste år er der generelt kommet et større fokus på skriftlighed i tilrettelæggelsen af undervisningen, som et led i den overord-

Summativ evaluering	Performance	evaluering af praksisudøvelse
Formativ evaluering	Capability	evaluering af evne til praksisudøvelse ¹

Summativ og formativ evaluering.

Figur 2

nede evidens- og målsætningsbølge. Således er der også på de frie skoler et øget fokus på, at man skal kunne evaluere på målsætningerne for at kunne vide, om de opfyldes. Det har betydning, at alle skolerne i denne undersøgelse har nedskrevne vejledninger og drejebøger for projektarbejdet i 9. klasse. På tre af skolerne har man valgt at arbejde målrettet med portfolio, og på de andre arbejder man med definering og beskrivelser af både arbejdsproces og indhold. Arbejdet med formalisering og skriftliggørelse af evaluering og pædagogiske overvejelser er på mange måder et opgør med den frie skoletraditions fokus på vigtigheden af "det talte ord". Især på de 5 grundtvig-koldske friskoler i undersøgelsen har udviklingen hen imod større skriftlighed og ensretning været en sej proces, som stadig er i gang de fleste steder.

Brug af test

Som tidligere nævnt bruger man forskellige slags tests som summativt evalueringsredskab på alle skolerne i undersøgelsen, også i de mindre klasser. Denne undersøgelse omhandler ikke den konkrete brug af tests og vil derfor ikke gå dybere ned i hvilke, og hvordan de bruges. Lærerne er generelt tilhængere af brugen af tests og ser dem som en naturlig del af den løbende evaluering af undervisningen, men opfattelsen er, at nogle forældre har et ambivalent forhold til det:

Der er rigtig mange forældre, som synes, at det er fint, og så er der også nogle, som siger: Var I ikke prøv-fri? Og så prøver vi at forklare dem forskellen på at lave de her tests, som jo er en eller anden form for evalueringsredskab, som de i øvrigt er rigtig glade for, når vi sidder til samtalerne. (). De synes, at det er meget rart at vide, at vi ikke bare løber og spiller rundbold hver dag, men at vi faktisk også lærer deres børn noget. Og det vil vi jo gerne. Vi vil jo gerne lære dem noget.

Lærer, friskole

Muligvis bruger læreren her også forældrenes skepsis til at artikulere, at det er et dilemma, at man bruger tests, selvom man ved at fravælge FSA signalerer, at man overordnet set bygger sin skole på, at det ikke er den rigtige måde at evaluere elever på. Lærerne bruger testen som et redskab til at følge op på elevernes tilegnelse af et pensum eller mestring af en arbejdsmetode. Opfattelsen er, at den ene slags evaluering ikke

udelukker den anden. I øvrigt arbejder man på alle skolerne også med det materiale, der bruges i FSA'en, f.eks. stile og matematikopgaver. Materialet bruges i den daglige undervisning, og i interviewene pointeres det, at undervisningen og de deraf følgende opnåede kompetencer jo skal stå mål med folkeskolen, så selvfølgelig kan de godt bruge materialet. Måske aner man en lille smule trang til at bevise, både over for elever, forældre og kolleger på andre skoler, at eleverne på vores skole er nøjagtig lige så dygtige som alle andre, og at de da selvfølgelig sagtens kan arbejde med materialet fra FSA.

Læreres og lederes overvejelser om skolen med alternativ afgangsprøve

Det er ikke svært at få øje på fordelene ved en skole med alternativ afgangsprøve, hverken for lærere eller skoleledere. Langt den største fordel, som alle samstemmende nævner, er, at der er mere tid til undervisning i 9. klasse, fordi der ikke skal sættes tid af til repetition og eksamination. Derudover ses den øgede frihed, der ligger i selve friskoleloven, bl.a. til at tilrettelægge undervisningen fleksibelt, som en forudsætning for den alternative evaluering - selvfølgelig hele tiden med øje for, at de frie skoler skal stå mål med folkeskolen.

Lærere

De fleste af lærerne i denne undersøgelse svarer, at de ikke bevidst har valgt at arbejde på en skole med alternative afgangsprøver. Enkelte har søgt job efter det, men de fleste har søgt job som overbygningslærere på en fri-, Lille- eller Steinerskole. Med tiden bliver de dog glade for at arbejde med de alternative afgangsprøver:

Nej, det var ikke vigtigt for mig, at det var en prøv-fri skole. Jeg har været rigtig meget modstander af karakterer i de år, jeg skulle have dem, og de år, jeg skulle give dem, men da jeg søgte arbejde her, var det, fordi jeg søgte hertil, så det vigtige for mig, det var at få et arbejde. Men jeg kan sige, at nu ville jeg nok ikke have lyst til at rykke.

Lærer, friskole

Ikke hermed sagt, at det ikke kan være et vigtigt og bevidst valg. Der er bestemt nogle lærere på skolerne, som ikke kunne drømme om at være på en skole med FSA. Baggrundsmæssigt er lærergruppen i undersøgelsen en blanding af seminarie- og lærerskoleuddannede, og en god del har erfaring fra tidligere ansættelser med at arbejde med eksamener og karaktergivning. For ledernes vedkommende er det heller ikke for alle på forhånd en afgørende parameter, at skolen er prøvefri, men de arbejder alle overbevist med de alternative prøveformer:

Men jeg må sige, at efter at jeg er kommet herved, så har jeg faktisk set værdien af, at vi ikke har det. For jeg kan se alle de andre ting, vi har mulighed for, og alle de andre ting, vi kan, og jeg kan også se, at man slipper for det med at sammenligne sig med hinanden hele tiden. Altså, det er ikke sådan, at jeg løber skrigende væk fra karakterer, men jeg kan ikke se nogen grund til at indføre det.

Lærer, friskole

Ingen af skolerne i undersøgelsen overvejer at indføre FSA i den nærmeste fremtid. Det virker ikke, som om det er et problem på den enkelte skole, at størstedelen af personalet ikke aktivt har valgt de alternative prøveformer, på trods af at det ses som en logisk konsekvens af skolens værdigrundlag og pædagogiske retning. En undtagelse er Steinerskolen, som bygger hele sin pædagogik på en anderledes læringsteori, og en større del af lærerne her søger specifikt denne skoleform.

Forældre⁴

Det er lærernes oplevelse, at det oftest er forældrene, der bliver usikre på elevernes kompetencer, og ikke så meget eleverne selv. Forældrene har måske svært ved helt at forstå konceptet med den alternative prøveform, fordi de fleste ikke selv har oplevet den, og usikkerheden sniger sig ind, når børnene skal til at afslutte skolegangen. For hvordan kan man være helt sikker på, at ens barn nu også har lært det, der skal til for at klare sig i det andet system, hvor de bliver målt og vejlet på linje med alle de andre? Især med de nuværende vilkår, hvor det er nødvendigt med en optagelsesprøve på ung-

domsuddannelser, hvis man ikke har en 9.-klasses afgangsprøve, kan der opstå en del usikkerhed.

Det gælder jo om at kunne give forældrene en tryghed og en vished om, at vi ikke skaber nogle børn, som slet ikke er klædt på til det, man ved, de skal ud til. Det skal de jo være, men man skal erkende, at der er mange veje derhen.

Lærer, friskole

Skolerne har forskellige tiltag, der skal imødegå forældrenes bekymring. Først og fremmest gør de alle meget ud af at fortælle om skolens alternative prøveformer, når børnene bliver tilmeldt skolen. Ellers her kan man måske godt tale om, at det er prøvefriheden, de først og fremmest informerer om, for det er ikke lige relevant for alle at få en præcis gennemgang af prøveforløbet i 9. klasse, når man melder sit barn i børnehaveklasse. Alle skoler lægger dog vægt på dette - man skal vide, hvad det er for et skoleforløb, man melder sit barn til. Desuden er det lovpligtigt, at det fremgår af skolens hjemmeside, at den ikke tilbyder FSA. Opfattelsen af, hvor vigtige de alternative afgangsprøver er for valget af skole i indskoling, er lidt forskellig på de enkelte skoler - og sikkert også fra forælder til forælder. Nogle vælger skolen, primært fordi det er en friskole/Lilleskole/Steinerskole, andre vælger den, fordi den er lille, og endelig vælger nogle skolen til, netop fordi den er prøve- og karakterfri, men det er bestemt ikke alle.

På mange skoler melder bekymringerne sig i overbygningen og især i 9. klasse. Det forsøger man at informere sig ud af: Man holder forældremøder, hvor gamle elever kommer og fortæller om, hvordan det er at gå på gymnasiet og at få karakterer og prøver der, når man aldrig har mødt det i grundskolen. Man inviterer repræsentanter fra ungdomsuddannelserne til at komme for at fortælle forældrene, at det er deres erfaring, at eleverne fra skoler uden FSA klarer sig godt.

Derudover er det erfaringen på alle skoler, at diskussionen om de alternative afgangsprøver er fortløbende og bliver taget op hvert 5.-6. år på generalforsamlinger, fællesmøder og lignende - gerne på opfordring fra forældregruppen.

⁴ Det skal selvfølgelig bemærkes, at jeg ikke har interviewet forældre, der har børn på en prøvefri skole, men kun lærere. Det følgende kan derfor kun være lærernes opfattelse af forældrenes holdning.

Elever⁵:

Især når de skal til at afslutte overbygningen, møder eleverne de samme holdninger og spørgsmål fra omverdenen, som lærerne gør: Spiller I så bare teater hele tiden? Lærer du noget, når du ikke skal til eksamen? Hvordan kan du så tage en uddannelse bagefter? Det kræver en del bevidstgørelse af eleverne at ruste dem til at stå uden for det alment accepterede, og det arbejdes der med på alle skoler. Dialog og ligeværdighed er en stor del af grundlaget for undervisningen på de fleste frie skoler og i hvert fald på de skoler, som er med i denne undersøgelse. Det kommer eleverne til gode, når de skal legitimere de alternative prøveformer over for kammerater, forældre og omverden. De er vant til at skulle argumentere, og de har ofte reflekteret over (eventuelt sammen med deres lærere), hvilke kvaliteter prøveformerne giver. Lærernes erfaring er generelt, at eleverne ofte efterspørger især karakterer. Det er lærernes oplevelse, at eleverne først og fremmest gerne vil sammenligne sig med andre på samme alder, især i gymnastikforeningen, i fodboldklubben eller i andre sammenhænge, hvor de møder elever fra andre skoler. Lærerne mener, at de enkelte elever godt ved, hvor deres egne styrker og svagheder ligger, og at de også godt ved, hvor de er placeret i forhold til klassekammeraterne, men de kan godt blive usikre på, hvor deres faglighed er i forhold til elever på andre skoler og i forhold til et karaktersystem. På nogle skoler vælger man at give eleverne karaktererne, hvis de spørger efter dem, men på andre siger man kategorisk nej. På en enkelt skole giver man systematisk standpunktskarakterer, også i projektfaget. Det gør man for at være sammenlignelig:

Ja, altså vi har brug for at være rimelig sammenlignelige, så når vi betoner det så meget i undervisningen, som vi gør (projektformen), så har vi brug for at signalere det på et karakterblad også, at her bliver det også vægtet karaktermæssigt.

Skoleleder, friskole

Karaktergivning kan ses som et indlæg i legitimitetsdiskussionen. Det er en direkte måde at vise på, at eleverne er dygtige nok og kan stå

⁵ Igen skal det påpeges, at det drejer sig om lærernes opfattelse af eleverne, idet elevinterviews ikke indgår i det empiriske materiale.

mål med andre elever, selvom de ikke får en afgangseksamen. Det kræver knap så megen forklaring, når man kan henvise til et element i den alment accepterede evalueringsmodel. Karaktererne står dog aldrig alene, men suppleres med en kvalitativ vurdering. På de skoler, hvor man giver eleverne karakterer, ses dette summative evalueringselement som supplement til den alternative overvejende formative evalueringsmodel.

Elevernes utryghed og usikkerhed i forhold til eksamenssystemet tages også alvorligt, når man f.eks. laver en eksamen på prøve, så de har oplevet, hvordan det er at skulle præstere under de rammer, som de kommer til at møde på deres ungdomsuddannelse. Desuden skal alle elever fra skoler med alternative prøveformer som nævnt til optagelsesprøve, hvis de vil ind på en ungdomsuddannelse. Skolerne forsøger at fjerne dramatikken fra disse prøver ved at få gamle elever til at komme for at fortælle 9.-klasserne om dem, eller ved at en lærer fra skolen følger med til optagelsesprøven/samtalen.

På alle skoler er der et frafald i 9. klasse. Nogle elever tager på efterskole, og andre vælger at tage 9. klasse på en skole med FSA. Det er ikke opfattelsen, at flertallet vælger skolerne fra pga. de alternative prøver, men at andre ting spiller ind, som f.eks. lysten til nye udfordringer og til at se andre mennesker. Det skal understreges, at dette er lærere og lederes holdning til og oplevelse af elevernes begrundelse for skoleskift. Elevernes egne erfaringer bør selvfølgelig undersøges.

Produkt og proces

I evaluering af projekterne lægges der vægt på både proces og produkt. Et eksempel på, hvad der lægges vægt på, når en opgave bedømmes, kan ses i dette eksempel på en beskrivelse af en afsluttende 9.-klasser-opgave:

Opgaven sluttet med en skriftlig bedømmelse. Kommentaren til projektet omfatter en bedømmelse af projektmappen og produktet, den mundtlige fremstillings indledning, fremlæggelsen, afslutningen, og hvordan eleven klarer opklarende spørgsmål og svar. Sluttelig giver læreren en personlig kommentar, hvor der ses på, om eleven har levet op til den i synopsis udarbejdede problemformulering, om der er kronologi i logbogen, og om eleven har ramt målgruppen.

Hvis der har været et samarbejde med andre elever i projektet, vurderes dette også.⁶

I udtalelsen lægges der både vægt på produkt, der som tidligere nævnt oftest er en skriftlig opgave, men også kan være mere eller mindre praktisk, og en projektmappe, der både indeholder logbog og egen evaluering af projektet. På en friskole arbejder man meget bevidst med processen i projektarbejdsformen og ser dette som en kompetence på linje med den praksisøvelse og viden, man får ved at beskæftige sig med et bestemt emne inden for projektrammen. I princippet er det lige meget, om de vælger at skrive om regnorme – de skal kunne skrive en problemformulering og undersøge et problemfelt uafhængigt af emne. For at sætte dette arbejde i system har skolen et skemalagt projektforsløb i 8.-9. klasse, som ser sådan ud:

Der vil i løbet af 8. og 9. klasse være følgende projektforsløb

- 2 x dansk
- 2 x naturfag
- 2 x fremmedsprog (tysk og engelsk på skift)
- 1 x historie/samfundsfag
- 1 x matematik
- 1 dramaforløb bundet til 8. klasse
- 1 kristendomsforløb bundet til 8. klasse
- 1 projektopgaveforløb bundet til 9. klasse
- 1 revyforløb bundet til 9. klasse

På denne friskole arbejdes der altså forholdsvis stramt inden for en ramme, der angiver både form og indhold og formidling, indtil projektopgaven i 9. klasse, hvor eleverne får lov til at skrive om et fuldstændig selvvalgt emne.

I planlægningen af projektforsløbene arbejdes der bevidst med 4 elementer, som hver for sig henviser til enten produkt eller proces (se figur 3). Tesen er, at eleverne gennem hele forløbet i 8. og 9. klasse lærer og afprøver de forskellige dele af projektforsløbet og derfor selvstændigt skal tilrettelægge det afsluttende projekt, som evalueres ud fra dette udgangspunkt.

En anden friskoles beskrivelse af projektopgaven i 9. klasse er bredere og mere orienteret mod den endelige opgave. Her hedder det:

Der gives 1 time om ugen i skolen til opgaven. Resten af tiden er til elevens egen disponering. Eleven skal i den tid opsamle og sortere informationer, som skal findes gennem tekst, interviews, film og undersøgelser. De forskellige former for materialeindsamling skal fremgå i opgaven og kildefortegnelsen. Opgaven skal desuden indeholde elevens egen konklusion og bud på løsningsforslag inden for emnet. Opgaven skal udarbejdes efter projektarbejdsformen. Eleven skal i forløbet arbejde med fagene dansk, matematik og engelsk og derudover vælge mindst to af følgende fag: historie, biologi, geografi, tysk, musik, kreative/praktiske fag. Fagene skal indgå som en del af opgaven.

De ovenstående eksempler tjener som illustration af forskellige tilgangsvinkler til de alternative prøver og er ikke enestående (heller ikke på den enkelte skole, hvor de suppleres af beskrivelser, der dækker andre dele af proces eller praksis). Bagerst i denne publikation kan der ses nogle eksempler på arbejde med rammer for projektarbejde i overbygningen på nogle af de andre skoler i undersøgelsen.⁷

Styringsfag	Produktkrav	Arbejdsform	Projektfokus
Naturfag	f.eks.: lav et undervisningsforløb til 6.-7. kl.	f.eks. gruppevis, delt op efter drenge og piger	Gruppearbejde, Planlægning af processen

Udsnit af fagplan for faget 'Projekt', friskole

Figur 3

⁶ Beskrivelsen er fra en friskole.

⁷ Se materialeeksempler s. 20ff

Metode i pilotundersøgelsen

Denne pilotundersøgelse er baseret på kvalitative interviews med ledelse og overbygningslærere på 7 skoler med alternative afgangsprøver. Interviews med ledere har fortrinsvis været enkeltinterviews, men interviews med lærere har været gruppeinterviews (med enkelte undtagelser for begge dele). Skolerne er ikke repræsentativt udvalgt, men valgt ud fra kriterier som geografisk placering og interessetilkendegivelse.

Interviewene er foretaget på baggrund af en spørgeguide. Guiden er – som navnet antyder – vejledende, og det er altså ikke præcis de samme spørgsmål, der er stillet til alle de interviewede, men spørgeguiden har været grundlag for alle interviews og har udstukket retningen. Efterfølgende er alle interviews transskriberet. Det vil sige, at de er blevet gennemlyttet og udskrevet, hvor der har været relevante passager. Den overordnede teoretiske baggrund bag kvalitativ metode er, at ingen mennesker eller fænomener eksisterer uafhængigt af den kulturelle og samfundsmæssige kontekst. Derfor kan man i princippet sige noget meningsfyldt om kultur og samfund ved at tale med et enkelt individ. Vi er allesammen produkter af hinanden og den samtid, vi lever i. I denne sammenhæng er den kvalitative indgangsvinkel brugt for at få et indblik i det pædagogiske og evalueringsteoretiske landskab på de prøvefri grundskoler. Pilotundersøgelsen giver altså ikke et fuldstændigt overblik over praksis på de aktuelle skoler, men den giver et indblik i, hvordan der tænkes og tales om arbejdet med de alternative afgangsprøver.

Derudover indgår diverse skriftligt materiale produceret af de enkelte skoler i undersøgelsen, f.eks. fagplaner, praksisbeskrivelser og beskrivelse af evalueringsmetoder.

Efter skriftlig aftale er skolerne i undersøgelsen ikke anonymiseret.

Fakta

Skoler som ikke afholder FSA - pr. 6/6 2011

1. Enghaveskolen, Faaborgegnens Friskole
2. Herning Friskole
3. Odder lille Friskole
4. Holstebro Friskole
5. Osted Fri- og Efterskole
6. Oksbøl Friskole
7. Stevns Friskole⁸
8. Friskole i Lemming
9. Friskolen i Skive
10. Ryslinge Friskole
11. Middelfart Friskole
12. Vedsted Friskole
13. Thise Friskole
14. Gjerndrup friskole
15. Hanstholm friskole
16. Klim friskole
17. Rudolf Steiner skolen i Århus - Sydskolen
18. Rudolf Steiner skolen i Vordingborg
19. Rudolf Steiner skolen i Esbjerg
20. Rudolf Steiner skolen – Johannes Skolen
21. Rudolf Steiner skolen i Odense
22. Rudolf Steiner skolen Hjørring
23. Rudolf Steiner skolen i Nordsjælland
24. Rudolf Steiner skolen – Michaelskolen
25. Rudolf Steiner skolen i Roskilde – Kristofferskolen
26. Rudolf Steiner skolen. Silkeborg
27. Rudolf Steiner skolen i Skanderborg
28. Rudolf Steiner skolen i Gentofte
29. Rudolf Steiner skolen i Ålborg
30. Holbæk Lilleskole
31. Roskilde Lilleskole

⁸ Stevns friskole indførte FSA i 2012

Materialeeksempler

Osted Friskole, projektplan:

1. år	Styringsfag	Produktkrav	Arbejdsform	Projektfokus
	Naturfag	f.eks.: lav et undervisningsforløb til 6.-7. kl.	f.eks. gruppevis, delt op efter drenge og piger	Gruppearbejde, Planlægning af processen
	Dansk	f.eks. skriv et læserbrev	f.eks. to og to	Problemformulering, at arbejde problemorienteret
	Historie og samf. fag	f.eks. kortfilm	f.eks. gruppevis, blandet i klasserne	f.eks. indsamling af data, informationsøgning, interview, kildekritik
	Engelsk	f.eks. powerpoint fremlæggelse	f.eks. gruppevis – ikke blandet i klasserne	Udtryksformer / fremlæggelse / powerpoint
	5. forløb for 8. klasse Kristendom Teaterforestilling			
	5. forløb for 9. klasse Projekt opgave Revy			
	2. år	Styringsfag	Produktkrav	Arbejdsform
Naturfag		f.eks.: skriv en rapport	f.eks. gruppevis, delt op efter drenge og piger	Gruppearbejde, Planlægning af processen
Dansk		f.eks. lav en udstilling	f.eks. to og to	Problemformulering, at arbejde problemorienteret
Matematik		f.eks.	f.eks. gruppevis, blandet i klasserne	f.eks. indsamling af data, informationsøgning, interview, kildekritik
Tysk		f.eks. powerpoint fremlæggelse	f.eks. gruppevis – ikke blandet i klasserne	Udtryksformer / fremlæggelse / powerpoint
5. forløb for 8. klasse: Kristendom Teaterforestilling				
5. forløb for 9. klasse: Projekt opgave Revy				

Afgangsupgave på Ryslinge Friskole

Ryslinge Friskole er en eksamensfri skole. Det betyder, at vores elever afslutter i 9. klasse med en projektorienteret afgangsupgave som erstatning for den almindelige FSA.

Afgangsupgaven

Eleven får ½ år til at udarbejde opgaven. I det halve år skal eleven vælge sit tema, udarbejde problemformulering til godkendelse, fordybe sig i emnet, bearbejde oplysninger, samle sin viden i en færdig opgave og fremlægge opgaven. Der gives 1 time om ugen i skolen til opgaven. Resten af tiden er til elevens egen disponering. Eleven skal i den tid opsamle og sortere informationer, som skal findes gennem tekst, interviews, film og undersøgelser. De forskellige former for materialeindsamling skal fremgå i opgaven og kildefortegnelsen. Opgaven skal desuden indeholde elevens egen konklusion og bud på løsningsforslag inden for emnet.

Opgaven skal udarbejdes efter projektarbejdsformen.

Eleven skal i forløbet arbejde med fagene dansk, matematik og engelsk og derudover vælge mindst to af følgende fag: historie, biologi, geografi, tysk, musik, kreative/praktiske fag. Fagene skal indgå som en del af opgaven.

Efter godkendelse af problemformuleringen får eleven tildelt en, for eleven ukendt, opponent, som er ekspert inden for det valgte emne. Eleven må gerne bruge sin opponent som sparring til at komme godt fra start, men skal ellers arbejde selvstændigt med vejledning af læreren. Eleven må ikke kontakte opponenten de sidste 2 måneder inden afleveringsdagen, og opponenten må ikke læse opgaven, før det færdige resultat bliver tilsendt opponenten.

Opgaven afleveres skriftligt til opponent og lærer efter ca. 5 måneder. Herefter skal eleven arbejde med en synliggørelse og fremlæggelse af opgaven.

Fremlæggelsens forløb:

- 20 min. fremlæggelse, hvor eleven gør rede for det tillærte
- 10 min. kommentarer og spørgsmål fra opponenten og læreren
- Synliggørelsen, der illustrerer elevens viden og trækker essensen ud af opgaven.

Ved denne fremlæggelse er lærere, forældre og opponenter til stede (dvs. at eleven fremlægger for ca. 80 personer).

Inden fremlæggelsen har opponenten sendt et par uddybende åbne spørgsmål til eleven. Eleven skal inkorporere og besvare spørgsmålene i fremlæggelsen. Derefter stiller opponenten et par yderligere spørgsmål, og læreren supplerer. Endelig giver opponenten en mundtlig vurdering af opgaven og fremlæggelsen.

Eleven bliver af skolen bedømt ud fra følgende kriterier/slutmål:

- Har eleven opnået et fagligt standpunkt, der står mål med folkeskolens 9. klasse?
- Kan eleven arbejde selvstændigt?
- Kan eleven disponere en opgave?
- Kan eleven arbejde med projektarbejdsformen?
- Kan eleven disponere sin tid?
- Kan eleven fordybe sig i et emne?
- Kan eleven overføre sin viden skriftligt, mundtligt og musisk/kreativt ved hjælp af en synliggørelse?
- Kan eleven over for en større forsamling redegøre for sin viden på en levende og interessant måde og ved brug af selvvalgte hjælpemidler?

Afgangsudtalelsen

Udtalelsen beskriver elevens standpunkt i de enkelte fag, socialt og samarbejdsevne i forbindelse med projekter på tværs af årgange.

Afgangsupgaven er en vigtig del af afgangsudtalelsen og danner sammen med standpunktsudtalelsen rammen for den endelige afgangsudtalelse.

På Ryslinge Friskole mener vi, eleverne bliver styrket med denne form for afgangsupgave. Vores erfaring er, at eleverne ikke har nogen problemer med at gå op til en eksamen senere. Vi mener, at vi gennem vores afgangsprøve har givet eleven en god arbejdsform og indlæringsproces og en selvstændighed, der hjælper eleven ved de kommende eksamener på videregående studier og senere på arbejdsmarkedet.

Ryslinge Friskole 2010

Referencer

Borgnakke, K. (red.) (2008): *Evalueringsens spændingsfelter*. Klim, Aarhus.

Credo Consult (2003). *Hvor gik de hen, da de gik ud? Undersøgelse blandt alle tidligere 12. klasses afgangselever fra Rudolf Steiner-skolerne i Gentofte, Herlev, Odense og Århus*. Lokaliseret på World Wide Web d. 10.12.12 på <http://www.rudolfsteinerskoler.dk/?Page=serve&PageNumber=18>

Evaluering (2012). Lokaliseret på World Wide Web d. 10.10.2012 på: www.steinerskolen-aarhus.dk/wp-content/uploads/2011/08/evaluering_01.pdf.

Frost, J. (2009): Introduksjon, s. 7-19, i Frost, Jørgen (red.), *Evaluering – i et dialogisk perspektiv*.

Jensen, N. R. et al. (2012): *Didaktisk analyse af Rudolf Steiner skolars læringspraksis i 9. til 12. klasse*. Institut for uddannelse og pædagogik. Aarhus Universitet (DPU).

Petersen, B. V. & Thrane, M. (red.) (2011): *Evaluering i skolen*. Klim, Aarhus.

Stærh, L. S. (2009): De nationale test i et pædagogisk perspektiv, in Carsten Bendixen & Svend Kreiner (red.), *Test i folkeskolen*. Hans Reitzels Forlag, Kbh.

Vygotskij, L.S. (1978): *Mind and society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press. Cambridge, MA.

